

Συνέντευξη με τον κ. Σπυριδάκη Εμμανουήλ (Σ.Ε.) και τον κ. Αγγελάκη Ιωάννη
(Α.Ι.)

Κρήτη, Περβόλια Ν. Ρεδύμνης, Τ.Ε.Ι. Κρήτης (Παράρτημα Ρεδύμνου)

2 Ιουλίου 2004

Ερευνητές συμμετέχοντες στη συνέντευξη:

Θεοδοσοπούλου Ειρήνη, Σπυρόπουλος Σπυρίδων

Ερ. Έχουμε την χαρά και την τιμή σήμερα 2 Ιουλίου του 2004 να συνομιλούμε με τον κύριο Σπυριδάκη Μανώλη και τον κύριο Αγγελάκη Γιάννη στο Τ.Ε.Ι. του Ρεδύμνου, στα Περβόλια. Να ξεκινήσουμε καταρχήν με τον τρόπο που ξεκινήσατε κύριε Αγγελάκη το λαούτο. Ποια ήταν τα πρώτα ερεθίσματα να πιάσετε λαούτο; Σε ποια ηλικία;

Α.Ι. Το λαούτο το ξεκίνησα το '80. Εγώ ήμουν, λυράρης ήμουν καταρχήν. Λυράρης αλλά βέβαια λύρα τότες στο χωριό... εγώ έλεγα δεκαπέντε χρονών του πατέρα μου να μου πάρει, δεν μου 'παιρνε, εν πάσει περιπτώσει, την πήρα τη λύρα όταν πήγα στρατιώτης, την αγόρασα με δικά μου λεφτά. Νομίζω διακόσιες δραχμές. Ε, στο στρατό δε βρήκα παρέα κρητικούς και δεν ασχο... έπαιζα βέβαια αλλά όχι πολύ. Απολύθηκα και εντάξει, στα πανηγύρια επήγαινα γιατί μ' άρεσε ο χορός, ξέρω γω τις... έπαιζα πότε - πότε, με φωνάζανε και ξεκίνησα και έπαιζα λύρα επαγγελματικά το '75 με '76 μέχρι το '80, '81, που πήγα και Αμερική. Αλλά έσπασα το χέρι μου και για να μη φύγω τελείως απ' το κρητικό στοιχείο επειδής τραγουδούσα έσμιξα με το Λαμπάκη και κάναμε παρέα, κάναμε προβίτσες και έπιασα το λαούτο. Εντάξει, έπαιζα και πριν λίγα πράγματα λαούτο, αλλά...

Ερ. Με τον Λαμπάκη τον Νίκο;

Α.Ι. Ναι. Ξεκίνησα ως λαουτιέρης.

Ερ. Ο οποίος έπαιζε λύρα.

Α.Ι. Ναι, λύρα, ο Λαμπάκης ο Νίκος και με τον Αποστολάκη τον Γιάννη. Με τον Αποστολάκη τον Γιάννη ήμασταν, τον είχα μαζί στο συγκρότημά μου έπαιζα 'γω λύρα κι αυτός λαούτο και μετά βρήκαμε το Λαμπάκη και κάναμε παρέα και παίζουμε τρία χρόνια μαζί.

- Ερ. Γιατί μείνατε στο λαούτο και όχι στη λύρα;
- Α.Ι. Για... σου λέω έσπασα το χέρι μου. Έπαθα ζημιά.
- Ερ. Λόγω αυτού μόνο του γεγονότος;
- Α.Ι. Ναι.
- Ερ. Σας άρεσε περισσότερο η λύρα;
- Α.Ι. Ναι, εγώ λύρα. Ναι, εγώ λύρα, η λύρα μ' άρεσε μένα. Εγώ και στο Δημοτικό σχολείο μ' έβαζε η δασκάλα και έπαιζα μπουκόλυρα και χορεύανε τα παιδιά.
- Ερ. Μπουκόλυρα, δηλαδή;
- Α.Ι. Με το στόμα.
(Κάνει λίγο μπουκόλυρα [κοντυλιές]).
- Ερ. Τι παίζατε με τη μπουκόλυρα;
- Α.Ι. Τα πάντα! Εγώ τότε... πώς τα έμαθα δεν μπορώ να θυμηθώ. Ούτε κασετόφωνο είχαμε παλιά - παλιά. Μόνο όταν ερχόταν οι πραγματευτές στο χωριό και άκουγα μουσικές. Από κει τα έμαθα. Ή ερχόταν θυμάμαι τον Μουντάκη στα πανηγύρια κάτω στο χωριό στα Ρούστικα κάνα δυο - τρία γλέντια. Μουντάκης, Σηφογιώργης και καθόμουν το πρωί και μάζευα τα τέλια και έφτιαχνα με τα ξύλα.
- Ερ. Τι φτιάχνατε;
- Α.Ι. Λύρα... ξέρω γώ.
- Ερ. Από τι;
- Α.Ι. Από τις κόρδες που σπούσανε. Ο Μαρκογιάννης ειδικά σπούσε πολλές κόρδες αυτός. Ο Μαρκογιαννάκης ο Γιάννης με το λαούτο όλο έσπούζε τα σύρματα και τα μάζευα εγώ το πρωί και σε ταβλί ξέρεις με πρόκα έκανα ντίρι - ντίρι. Μ' άρεσε, από μικρός ήμουνα...
- Ερ. Είχατε και δοξάρι;
- Α.Ι. Τραγούδαγα. Ε, βρήκα εκεί κάτι αδάνατους... είναι για κάτι τέτοια. Αυτά (δείχνει).
- Ερ. Το λαούτο σας φαινόταν πιο εύκολο δηλαδή;
- Α.Ι. Όχι, η λύρα μ' άρεσε πιο πολύ, δεν ξέρω, ο ήχος της μ' άρεσε, αλλά μ' άρεσε και που ήτανε και αρχηγός του συγκροτήματος. Ε, λύρα ακουγότανε, λύρα,

ο λυρατζής. Έτσι... Μ' άρεσε το αρχηγηλίκι, δηλαδή ως αρχηγός. Ήθελα να 'μαι αρχηγός. Τώρα την πάτησα βέβαια αλλά εντάξει.

Ερ. Ποιον είχατε στο μυαλό σας λυράρη έτσι καλό εκείνη την εποχή και θέλατε να του μοιάσετε;

Α.Ι. Είχα ακούσματα. Ο Μουντάκης μ' άρεσε πολύ, ο Σκορδαλός... μ' αρέσανε όλοι. Και ο Σταματογιαννάκης ο Γεράσιμος. Αυτοί που ερχόταν συνήθως στο χωριό, αυτούς. Και τον Καρεκλά θυμάμαι... όχι βέβαια. Τούτον τον θυμάμαι έτσι σε παρέες, όχι σε γλέντι.

Ερ. Τον είχατε προλάβει τον Καρεκλά;

Α.Ι. Ναι, τον θυμάμαι. Αλλά όχι...

Ερ. Ερχόταν στ' Ανώγεια;

Α.Ι. Ναι. Έπαιζε σε πανηγύρια, έπαιζε παλιά... εγώ δεν τον έφτασα σε πανηγύρια, τον έφτασα σε παρέες, έτσι. Τού 'χαν σπάσει το χέρι και αυτουνού. Και αυτός είχε σπάσει το χέρι. Μάλιστα.

Ερ. Στα καράβια;

Α.Ι. Στα καράβια... εκεί πήγα στα καράβια για να μάθω τη λύρα γιατί εδώ ήμουν... δούλευα σε οικοδομές, ο πατέρας μου ήταν οικοδόμος και είναι βαριά δουλειά η οικοδομή για να παίζεις όργανο και πήγα στα καράβια για να... ήθελα να μάθω τη λύρα καλά και μετά που έφυγα απ' τα καράβια βγήκα στο πάλκο ως επαγγελματίας.

Ερ. Και δουλεύατε πόσα χρόνια στα καράβια;

Α.Ι. Ένα χρόνο περίπου.

Ερ. Τι ήσασταν;

Α.Ι. Δόκιμος μηχανικός.

Ερ. Και εκεί παίζατε;

Α.Ι. Εκεί την έμαθα καλά τη λύρα.

Ερ. Εννοώ είχατε κανά σχήμα; Παίζατε με άλλους;

Α.Ι. Όχι, κασέτες είχα παιδί μου. Κασέτες είχα και ακούσματα. Μόνο ακουστικά έπαιζα εγώ.

Ερ. Κασέτες ποιανού είχατε;

Α.Ι. Είχα αυτούς... Μουντάκης, αυτούς τους μεγάλους. Βασικά πράγματα ήθελα να ακούω.

- Ερ. Να σας ρωτήσω κάτι. Εκείνη την εποχή υπήρχανε δάσκαλοι;
- Α.Ι. Όχι. Την πρώτη σχολή την άνοιξε ο Μουντάκης. Μπορεί να υπήρχανε και άλλοι πιο μικροί λυράρηδες, δεν το ξέρω βέβαια αλλά επίσημα και δημόσια δηλαδή που ακούστηκε αυτό το έκανε ο Μουντάκης.
- Ερ. Με αμοιβή;
- Α.Ι. Δεν ξέρω, μάλλον. Ξέρω 'γώ; Δεν ξέρω να σας πω. Αργότερα γινήκενε επαγγελματισμός. Και τώρα υπάρχει επαγγελματισμός.
- Ερ. Άλλος στην οικογένειά σας έπαιζε όργανο;
- Α.Ι. Όχι.
- Ερ. Στα Ρούστικα γενικά άλλος έπαιζε όργανο;
- Α.Ι. Στα Ρούστικα θυμάμαι ένας Κωσταντουλάκης Γιώργης είχε καφενείο αυτός και επειδής μ' έβλεπε ότι... αυτός έβαζε και στα πανηγύρια του Προφήτη Ηλία πο' 'χαμε τα πανηγύρια έβαζε λυράρηδες και παίζανε, με παρακολουθούσε, μ' έβλεπε και μ' έπαιρνε στο δωμάτιο του και μου 'παιζε λίγο εκεί. Εγώ ήμουν τότε μικρός. Δεν ήξερα εγώ να παίζω. Του 'πα να μου δώσει τη λύρα, μου λέει «όχι, δε στη δίνω». Ήθελα εγώ από μικρός μια λύρα αλλά δεν μπορούσα να τη βρω.
- Ερ. Οι γονείς σας πώς αντέδρασαν έτσι όταν πήρατε όργανο;
- Α.Ι. Έλεγα του πατέρα μου «θα μου πάρεις μια λύρα»; «Θα σε λυρομπαντουρήσω κιόλας».
- (Γελάει)
- Ερ. «Θα σε λυρομπαντουρήσω κιόλας»;
- Ερ. Θέλανε;
- Α.Ι. Στη δουλειά, δουλειά, δουλειά. Τότε εμείς οι παλιοί κάναμε πολλά παιδιά για να δουλεύουν. Έτσι ήτανε το σύστημα. Όχι μόνο ο πατέρας μου. Γενικά. Και ο πατέρας μου σ' αυτά ήταν... αν ήτανε η μάνα μου στο στιλ του πατέρα μου, η μάνα μου ήταν πολύ μερακλού, έλεγε μαντινάδες. Η μάνα μου μπορεί να μ' επηρέασε λίγο. Αν είχε η μητέρα μου δηλαδή... αλλά τότε κάνανε κουμάντο οι πατεράδες, η μητέρα μου αν είχε λεφτά θα μου 'δινε. Αλλά δεν είχε η καημένη. Ο πατέρας μου ήταν οικοδόμος και δούλευε έξω. Η μητέρα μου ήτανε στο σπίτι, στο χωριό, οικιακά και τέτοια. Στα ζώα, στα χωράφια, σ' αυτά.

- Ερ. Ήταν καλό επάγγελμα ο λυράρης εκείνη την εποχή; Έβγαζε λεφτά;
- A.I. Η εποχή που βγάλανε λεφτά οι λυράρηδες πρέπει να 'τανε δεκαετία μετά το '70, ξέρω 'γώ, '70 - '80. Τότες ήτανε καλά λεφτά και τα πολλά λεφτά τα βγάλανε αυτοί που φύγανε προς τα έξω. Ο Μουντάκης θυμάμαι κι έλεγε ότι έπαιζε στην Αμερική και το δοξάρι του, ήτανε... σωρός τα δολάρια, ακουμπούσε στα δολάρια. Ξέρεις, κάθεται στην καρέκλα, το δοξάρι... σου λέει «ακουμπούσε το δοξάρι μου στα δολάρια». Το θυμάμαι και το 'λεγε αυτό. Θυμάμαι, να μη λένε ονόματα τώρα, ερχόταν απ' την Αμερική και αγοράζανε διαμερίσματα οι καλλιτέχνες, οι λυράρηδες. Οι καλοί βέβαια, εντάξει. Μιλάμε για τους καλούς.
- Ερ. Ο τρόπος πληρωμής ήταν απ' τη χαρτούρα, απ' τις παραγγελιές;
- A.I. Ναι.
- Ερ. Ή γινότανε και συμφωνία; «Θα 'ρθεις στο γάμο μου και πόσα θέλεις»;
- A.I. Ναι, και αυτό γίνεται. Εξαρτάται και περιοχές και άμα δεν ξέρεις και το γαμπρό ή του λες «θα βγάλω, δώσε μου, ή άμα δε βγάλω τόσα να μου τα συμπληρώσεις ή δώσε μου τόσα και όσα βγάλω». Τώρα είναι υπερ-επαγγελματισμός και είναι τώρα... σου λέει «δώσε μου δύο χιλιάδες ευρώ».
- Ερ. Με το λαουτιέρη κλείνατε συμφωνία συνήθως; Με τους λαουτιέρηδες και με τους τρεις ή με τον λυράρη;
- A.I. Ο επικεφαλής, ο λυράρης τώρα κάνει τα κουμάντα. Η άμα είναι συγκρότημα ξέρω 'γώ, ίσως αλλά πιο πολύ την ευθύνη την παίρνει αυτός που... ο καλλιτέχνης φερ' ειπείν.
- Ερ. Και τα μοιράζει το ίδιο;
- A.I. Αυτά είναι τώρα ανάλογα τις συμφωνίες. Εγώ δεν μπορώ να ξέρω τι κάνει ο καθένας.
- Ερ. Εσείς τι κάνετε όταν παίζετε με έναν λυράρη;
- A.I. Αυτό είναι μυστικό, δεν μπορώ να σας το πω! Να σου πω τι μου δίνουνε; (Γελάει)
- Ερ. Όχι, τι κάνετε; Τα μοιράζετε το ίδιο...;
- A.I. Αυτά είναι... γιατί μπορεί να επηρεάσουν σε άλλα πράγματα. Αυτό είναι προσωπικό θέμα.

- Ερ. Τα όργανά σας από πού τα αγοράζετε κύριε Γιάννη; Παίζετε συνήθως με ένα λαούτο ή έχετε διαφορετικά όργανα;
- Α.Ι. Εγώ πάντα παίρνω λαούτο. Το λαούτο μου. Ο Μανώλης παίρνει τη λύρα του.
- Ερ. Έχετε ένα όργανο ή έχετε διάφορα όργανα;
- Α.Ι. Ένα, όχι, ένα. Ένα.
- Ερ. Από πότε το έχετε το όργανό σας;
- Α.Ι. Όχι. Αυτό το λαούτο κάνει... το αγόρασα απ' του Βερδινάκη, πουλάει τέτοια. Από εκεί το πήρα... και είχα πρώτα ένα άλλο αλλά δεν ήτανε καλό και μετά το άλλαξα και πήρα αυτό.
- Ερ. Πόσα χρόνια πριν;
- Α.Ι. Δεν θυμάμαι. Καμιά δεκαπενταριά - είκοσι χρόνια το έχω. Πιο λίγα θα 'ναι. Είχα πρώτα ένα άλλο και μετά πήρα αυτό. Απ' το '80 πήρα εγώ λαούτο, αλλά επήρα ένα, το βρήκα συγκεκριμένα σ' ένα σπίτι και ήτανε αλλού το κουφάρι, αλλού το καπάκι. Και τα πήρα και τα 'φτιαξα, σε μαστορα το πήγα, αλλά δεν ήτανε... ήτανε σκληρό, δεν ήτανε μαλακό και μετά το πούλησα αυτό, στο Σταγάκη νομίζω το έδωσα, όχι... το πήρε ένα άλλο παιδί. Το είχα για πούλημα και το πήρε ένα άλλο παιδί και πήρα τα λεφτά απ' το άλλο λαούτο και έβαλα και από τα δικά μου και πήρα αυτό εδώ απ' το Βερδινάκη.
- Ερ. Άλλοι οργανοκατασκευαστές εκτός από τον Σταγάκη;
- Α.Ι. Πολλοί φτιάχνουνε όργανα.
- Ερ. Εδώ στο Ρέθυμνο;
- Α.Ι. Ναι. Σταγάκης λαούτα και ένας ο... που 'χει πάρει του Σταγάκη το μαγαζί ο γιος απ' το Ατσιπόπουλο, δεν θυμάμαι το επίθετό του. Δεν θυμάμαι.
- Ερ. Παπαλεξάκης.
- Α.Ι. Παπαλεξάκης. Φτιάχνει και αυτός λύρες. Ύστερα είναι... στη Μεγάλη Παναγία ήτανε...
- Σ.Ε. ... ο Τσουκνάκης.
- Α.Ι. Ο Τσουκνάκης. Είναι κι ένας... κι είναι και συγγενής μου. Ο Γουνάκης. Ο Γουνάκης ο Γιώργης. Φτιάχνει λαούτα.
- Σ.Ε. Στο μακρύ στενό.

- A.I. Στο μακρύ στενό, στη Μικρή Παναγία. Στο δρόμο που πάει για το...
- Σ.Ε. Είναι και άλλοι πολλοί.
- A.I. Φτιάχνουνε.
- Ερ. Ποιο λαούτο βγάζει καλό ήχο; Τι πρέπει να 'χει; Έχετε εντοπίσει;
- A.I. Δεν πολυασχολούμαι με αυτά τα θέματα, δεν πολυξέρω.
- Ερ. Πώς βλέπετε εσείς ένα λαούτο και λέτε ότι είναι καλό;
- A.I. Η τριανταφυλλιά βγάζει λέει καλά όργανα, βγάζει. Τώρα κάθε ένας φτιάχνει... Είναι και το ξύλο αλλά και ο κατασκευαστής παίζει μεγάλη σημασία.
- Ερ. Παλιότερα βάζανε εντέρινες χορδές; Έχετε προλάβει τέτοια όργανα ή όχι;
- A.I. Μπα! Τι χορδές;
- Ερ. Εντέρινες. Από έντερο.
- A.I. Μπα! Όχι, όχι. Το μόνο που πρόλαβα ήτανε που κάναμε το δοξάρι με αυτό τον αδάνατο και από αλόγου...
- Ερ. Τρίχες.
- A.I. Τρίχες.
- Ερ. Έχετε παίξεις εσείς με τέτοιο δοξάρι;
- A.I. Ναι. Ναι, ναι. Μα και τώρα πρέπει να έχουνε... Είναι ορισμένοι παλιοί κι έχουνε τρίχες, όχι πλαστικό που έχει τώρα το δοξάρι.
- Ερ. Πώς το κουρδίζετε το λαούτο σας;
- A.I. Μι - Λα - Ρε - Σολ.
- Ερ. Κάνετε άλλα κουρδίσματα;
- A.I. Εγώ δεν είμαι επαγγελματίας λαουτιέρης. Εγώ σας το λέω, είμαι λυρατζής, έσπασα το χέρι μου αλλά δεν με βοηθάει το χέρι μου πολύ να παίζω πολύ τώρα. Ασχολούμαι με το τραγούδι μου.
- Ερ. Άλλα κουρδίσματα στη λύρα κάνατε παλιά;
- A.I. Όχι, όχι. Μπα. Δε νομίζω.
- Ερ. Πώς κουρδίζατε;
- A.I. Λα - Ρε - Σολ. Από νότες και τέτοια δεν ξέρω τίποτα. Εγώ έτσι πρακτικός είμαι κι ούτε πρόκειται... μου λέει δώσε μου τη Μι, ούτε ξέρω ποια είναι η Μι. Μόνο με το αυτί ό,τι πιάσω.
- Ερ. Πιστεύετε ότι είναι προτέρημα αυτό ή μειονέκτημα;

A.I. Δεν ξέρω. Σημασία έχει το αποτέλεσμα. Άμα δώσεις εξετάσεις και σε ρωτήσουνε, άλλη ιστορία. Σε ένα γλέντι, σε δισκογραφία, κοιτάνε το αποτέλεσμα, πού ξέρει ο καθένας που ακούει τι ξέρω εγώ και τι δεν ξέρω. Δεν νομίζω να είναι απαραίτητο, βοηθάει βέβαια. Βοηθάει γιατί να... λέει στο συνάδελφο «έμπα από εκεί, έμπα από εκεί». Προτέρημα πρέπει να είναι, δεν νομίζω να είναι μείον αυτό το πράγμα, να μην ξέρεις. Καλό είναι να ξέρεις, άρα είναι προτέρημα.

Ερ. Πιστεύετε όμως ότι θα είχατε μικρότερη ελευθερία άμα ξέρατε νότες;

A.I. Μικρότερη;

Ερ. Πώς θα παίζατε ένα σκοπό, ας πούμε;

A.I. Μπα, δε νομίζω. Δεν αλλάζει σε τίποτα, απλώς θα ξερα να το διαβάσω, να ξέρω ποια είναι η Μι, ποια είναι η Σολ, αλλά δεν νομίζω δεν μου χρησιμοποιεί υποδέτω. Άμα ήβλεπα ότι χρειαζόταν θα το μάθαινα, αλλά δεν μου χρειάστηκε.

Ερ. Πώς καταλαβαίνετε πού θα γυρίσει η λύρα τώρα που συνοδεύετε λυράρηδες; Σε ποιον σκοπό;

A.I. Όταν παίζει παλιό κομμάτι το ξέρεις ή όταν είσαι συνεργάτης πολύ καιρό ξέρεις πού πάει, τι κάνει.

Ερ. Εσείς ξέρετε σε ποια στιγμή θέλει γέμισμα και σε ποια στιγμή πρέπει να παίζετε μπερντελίδικα;

Ερ. Σκούπα;

A.I. Σκούπα, βέβαια.

Ερ. Παίζετε σκούπα, ας πούμε, συνήθως;

A.I. Συνήθως όταν κάνει γύρισμα το αφεντικό, ο λυρατζής. Δεν ξέρεις και πού θα μπει. Μπορεί να μπει από όπου δεν... κάτι δικό του. Θα πρέπει να βαστάς σκούπα, μπάσο εκεί πέρα να δεις πού πάει. Πού πάει. Πού πας ρε; (Γελάνε)

Ερ. Και μετά παίζετε ό,τι παίζει και η λύρα, ακριβώς το ίδιο;

A.I. Άμα το ξέρεις. Άμα δεν το ξέρεις...

Ερ. Άμα το ξέρεις. Άμα δεν το ξέρεις τι κάνεις;

A.I. Βαστάς φωνές. Αχομπανιαμέντα, σκούπα.

Ερ. Μπάσο.

- Σ.Ε. Μπάσο που λέμε.
- Ερ. Κύριε Σπυριδάκη εσείς, να περάσουμε στον κύριο Σπυριδάκη, πώς ξεκινήσατε να μαθαίνετε λύρα και γιατί ξεκινήσατε με λύρα και όχι με ένα άλλο όργανο;
- Σ.Ε. Εμένα μ' άρεσε η λύρα από παλιά.
- Ερ. Καταρχήν από πού κατάγεστε;
- Σ.Ε. Απ' το Σφακάκι.
- Ερ. Απ' το Σφακάκι.
- Σ.Ε. Ναι.
- Ερ. Ο πατέρας σας ήτανε απ' το Μπαγκαλοχώρι;
- Σ.Ε. Μπαγκαλοχώρι. Ναι. Ο παππούς του πατέρα μου ήταν από τον Μέρωνα, η καταγωγή μας ήτανε από τον Μέρωνα Αμαρίου. Αλλά ήρθε ύστερα ο παππούς μου, του πατέρα μου ο πατέρας και εγκατασταθήκανε στο Μπαγκαλοχώρι και μένουμε πολλά χρόνια εκεί πέρα. Δηλαδή εγώ γεννήθηκα εκεί πέρα.
- Ερ. Και μεγαλώσατε εκεί;
- Σ.Ε. Ναι, εκεί μεγάλωσα, στο Σφακάκι.
- Ερ. Μέχρι ποια ηλικία;
- Σ.Ε. Μέχρι τώρα. Μέχρι είκοσι τεσσάρων χρονών απού είμαι, εκεί ζω ακόμα και εκεί θα παραμείνω. Δεν μ' αρέσει να αλλάζω τοπίο. Τη λύρα εγώ τη ξεκίνησα... Μ' άρεσε η λύρα κατ' αρχήν. Πήγαινα σε γλέντια παλιά με τους γονείς μου και άκουγα τη μελωδία που παίζανε οι καλλιτέχνες. Θυμάμαι το Σωπασή που έπαιζε εκεί δίπλα στις Γεωργίας της Βασιλάκης, σε κάποιο κέντρο.
- Ερ. Πώς τον είπαμε;
- Σ.Ε. Σωπασής Νίκος. Άκουγα τον Σωπασή και ήμουν εγώ δέκα χρονών.
- Ερ. Λυράρης.
- Σ.Ε. Ναι, λυράρης, πολύ ωραίος λυράρης, ένας απ' τους πιο καλούς λυράρηδες μπορώ να το πω.
- Ερ. Ζει αυτός;
- Σ.Ε. Ναι, ζει. Και άλλους γνωστούς, αλλά αυτοί έχουνε πεθάνει. Τους είχα ακούσει, αλλά ποτέ δεν τους γνώρισα. Δηλαδή άκουγα τα κομμάτια τους,

δηλαδή με τραβούσανε και είπα κάποια στιγμή του πατέρα μου «θα μου πάρεις μια λύρα;». Και γυρίζει και μου λέει: «Μα εσύ να μάθεις λύρα; Πώς θα μάθεις λύρα; Αφού δεν σ' αρέσει η λύρα». «Πάρε μου», του λέω, «μια λύρα και να δεις πώς θα μάθω». Σιγά - σιγά πήρα μια λύρα φτηνή - φτηνή, δηλαδή τριάντα χιλιάδες, τη πιο φτηνή πήρα, μου πήρε, πήγα σ' ένα δάσκαλο, στον Μανώλη τον Κατσαμά. Είχε πρωτόρδει. Στον Μανώλη τον Κατσαμά από τους Τσέρφους.

Ερ. Δάσκαλος λύρας.

Σ.Ε. Ναι, δάσκαλος λύρας.

Ερ. Είχε σχολή δηλαδή;

Σ.Ε. Είχε σχολή, αλλά εγώ έκανα... πήγαινα μόνος μου, δηλαδή. Τα παράτησε ύστερα αυτός με τις σχολές και ασχολούνταν μόνο με... δηλαδή με ένα άτομο, όχι με πολλά άτομα. Πήγαινα στο σπίτι, ερχόταν αυτός στο σπίτι μου και κάθε Πέμπτη δηλαδή μου 'κανε μάθημα.

Ερ. Με αμοιβή;

Σ.Ε. Αμοιβή τότε δυόμισι χιλιάδες. Σε ελληνικά λεφτά. Την ώρα.

Ερ. Ποιο έτος μιλάμε;

Σ.Ε. Τώρα πριν το '90 γιατί το '90 πήρα την καινούργια λύρα εγώ. Αυτό είναι τώρα το έτος... όχι, συγγνώμη. Το '90 πρέπει να 'ναι, το '90 με '89, εκεί πρέπει να 'γινε γιατί πήγαινα και σχολείο. Και σιγά - σιγά έμαθα λύρα. Δηλαδή μάθαινα κι εγώ. Μετά από ένα χρόνο που είχα μάθει καλά... Καλά; Ήξερα περισσότερα κομμάτια, έπαιρνα κασέτες, συνέχεια έπαιρνα κασέτες και συνέχεια εξελισσόμουν, δηλαδή. Μάθαινα πιο πολλά κομμάτια. Και καμιά φορά που ερχόταν αυτός, του λέω «κύριε Μανώλη έμαθα αυτό» και αυτός ήταν παράξενος και μου έλεγε «άφησε αυτό το κομμάτι να σου μάθω αυτό που θέλω εγώ. Όχι εσύ αυτό που παίζεις». Το 'χαν οι παράξενοι παλιοί άνθρωποι και σιγά - σιγά έμαθα εγώ λύρα, ναι, εντάξει με βοήθησε ο Θεός, να είναι καλά.

Ερ. Σε ποια ηλικία έτσι νιώσατε τον εαυτό σας έτσι ικανό λυράρη;

Σ.Ε. Κοίταξε, όσο παίζεις λύρα, τόσο μαθαίνεις, δεν υπάρχει δηλαδή τώρα λες «είμαι τέλειος, είμαι εντάξει, δεν θέλω άλλο». Όσο παίζεις, τόσο μαθαίνεις. Δηλαδή ικανός...

- Ερ. Πότε αισθανθήκατε σ' ένα γλέντι δυνατός και ο κόσμος σας αναγνώρισε πλέον ως επαγγελματία;
- Σ.Ε. Εγώ πρωτοξεκίνησα να παίζω λύρα σε έξω μαγαζί, σε γλέντι, άρχιξα σε μια ταβέρνα και πρωτοξεκίνησα όχι με λαούτο, είχα για μπάσο, να μου κρατάει μπάσο ένα μπουζούκι. Δηλαδή σιγά - σιγά μ' άρεσε η λύρα και προσπαθούσα, μάθαινα κι έπαιζα λύρα. Άσχετα πως δεν μπορούσε να με βοηθήσει το μπουζούκι αλλά σιγά - σιγά με βοηθούσε λίγο. Ύστερα έμαθα άλλους καλλιτέχνες όπως τον Γιάννη τον Μαρκογιαννάκη, μ' έμαθε αυτός πολλά κομμάτια, να 'ναι καλά, και με τον Γιώργο τον Χατζιδάκη πάλι απ' το Σπήλι, με πολλούς έχω παίζει. Μ' έχουνε βοηθήσει.
- Ερ. Όταν λέτε ο Μαρκογιαννάκης ο λαουτιέρης μου 'μαθε πολλά κομμάτια τι εννοείτε; Καθίσατε δίπλα του και σας έπαιζε σκοπούς και τους μαθαίνατε;
- Σ.Ε. Ναι, ναι. Πήγαίνα στο σπίτι του και μου μάθαινε κομμάτια του Σκορδαλού που δεν ήξερα εγώ να παίζω.
- Ερ. Τα 'παιζε αυτός στο λαούτο...;
- Σ.Ε. Ναι, τα 'παιζε αυτός στο λαούτο, γιατί αυτός ήτανε τόσα χρόνια...
- Α.Ι. Έχει βοηθήσει πολύ κόσμο.
- Σ.Ε. Εμένα μ' έχει βοηθήσει προσωπικά εμένα ο Γιάννης ο Μαρκογιαννάκης και χωρίς λεφτά δηλαδή. Και το πρώτο μου γλέντι, το κανονικό μου γλέντι με τον κύριο Μαρκογιαννάκη ήταν στ' Ακτούντα, στο Σπήλι του Αγίου Βασιλείου. Το πρώτο μου γλέντι δηλαδή σε πολύ κόσμο, κάπου διακόσια άτομα και τότε ξεκίνησα και τραγουδούσα κιόλας, κι όλα σιγά - σιγά. Μ' έχει βοηθήσει αυτός αρκετά.
- Ερ. Εκτός αυτό τον σκοπό που σας έδειξε στο λαούτο, συμβούλευε κάτι άλλο έτσι ως μεγαλύτερος;
- Σ.Ε. Αυτός; Ναι, με συμβούλευε συνέχεια.
- Ερ. Τι έλεγε;
- Σ.Ε. Μου έλεγε «να παίζεις σωστά, να παίζεις κάποιους καλλιτέχνες, να μην παίζεις κομμάτια που δεν έχουνε να τραβάν τον άλλον, να παίζεις κάτι ωραία κομμάτια: Σκορδαλό, Σηφογιωργάκη, Σταματογιαννάκη, καλούς καλλιτέχνες. Και σιγά - σιγά να μάθεις και καινούργιους. Πρώτα όμως να

μάθεις τη βάση. Αν δεν μάθεις τη βάση και μεις κατευθείαν στον κύκλο με τους καινούργιους δεν έχεις αποτέλεσμα». Έτσι πιστεύω εγώ.

A.I. Τραγούδια που έχουνε καθιερωθεί.

Σ.Ε. Που 'χουνε ακουστεί στον κόσμο και τα 'χουνε αγαπήσει. Δεν μπορώ εγώ να βγαίνω να παίξω ένα κομμάτι που είναι του 2004 και να μην παίξω, ας πούμε, έρχεσαι στο χωριό και μου λες παίξε μου μόνο του Σκορδαλού. Αν δεν το παίξω εγώ, δηλαδή εγώ δεν αισθάνομαι καλά ύστερα. Πρώτα να πάω να το μάθω και πρώτα πρέπει να μάθεις τη βάση και ύστερα σιγά - σιγά ανανέωση.

Ερ. Άλλα έτσι μυστικά το πώς θα πάτε από το ένα κομμάτι στο άλλο; Αυτά; Σας είπε τίποτα τέτοιο;

Σ.Ε. Όχι, όχι, δεν μου 'λεγε. Σιγά - σιγά κι εγώ...

Ερ. Εσείς πώς σκεφτόσασταν και φτιάχνατε το ρεπερτόριό σας σ' ένα γλέντι;

Σ.Ε. Καθόμουν στο σπίτι κι είχα ένα τετράδιο κι έγραφα τα κομμάτια που ξέρω. Δηλαδή εξήντα κομμάτια; Τα συνδύαζα από συρτό σε συρτό και έκανα μία σειρά ας πούμε συρτά. Έτσι σιγά - σιγά τα συνδύαζα. Πεντοζάλια, δηλαδή...

Ερ. Ο συνδυασμός αυτός γινόταν τυχαία; Πώς καθόσασταν και λέγατε θα βάλω αυτό πρώτο; Το άλλο δεύτερο;

Σ.Ε. Ε, νότες. Ήξερα και λίγες νότες, δεν λέω πως είμαι άσχετος. Και μπαίνανε με τη σειρά, όχι έτσι ανάποδα. Παίξω ένα κομμάτι από Λα; Θα μπει πάλι από Λα. Πρέπει δηλαδή να αλλάξεις τις νότες για να μπει σε Ρε. Να μην το παίζεις κατευθείαν γιατί είναι λάθος έτσι, πρέπει να πάει... έχει κάποια σκάλα για να πάει σε αυτό το κομμάτι, πιστεύω εγώ. Γιατί ύστερα και ο άλλος ο λαουτιέρης που παίζει δίπλα, δεν καταλαβαίνεις τι παίζει, πού το γυρίζεις και υπάρχει πρόβλημα ύστερα. Έτσι πιστεύω εγώ.

Ερ. Βάζετε κάποια γέφυρα δηλαδή;

Σ.Ε. Ναι, κάποιες γέφυρες, συνδέουμε κομμάτια για να καταλάβει και ο λαουτιέρης ότι γυρίζω. Γιατί αν μπει κατευθείαν σε ένα κομμάτι, ο άλλος δεν καταλαβαίνει. Έτσι δεν είναι;

A.I. Έτσι.

Σ.Ε. Δεν καταλαβαίνεις τι παίζω κύριε γιατί και αν μπω και στο τραγούδι, τα χάνει ο άλλος, μπορεί να χάσω και τον χρόνο, δεν είναι καλό αυτό.

- Ερ. Αυτοσχεδιάζετε;
- Σ.Ε. Αυτοσχεδιάζω; Ναι, πολλές φορές, ναι.
- Ερ. Τι εννοείτε λέγοντας αυτοσχεδιάζετε;
- Σ.Ε. Δακτυλισμούς. Απ' το μυαλό μου. Αυτοσχεδιάζω ένα κομμάτι, δηλαδή. Δηλαδή ας πούμε παίζω ένα κομμάτι και να του βάλω και άλλα πατήματα ή να του βγάλω. Αυτοσχεδιάζω μόνος μου δηλαδή, αν είναι σωστό. Αλλά δεν νομίζω ότι είναι σωστό σ' ένα κομμάτι που έχει αγαπηθεί και το 'χουν ακούσει τόσος κόσμος να του βάζεις και άλλες νότες μέσα, γιατί το χαλάς ύστερα. Θα το παίζεις όπως έχει βγει, αλλά το να βγάζεις ένα δικό σου κομμάτι, μπορείς να κάνεις αυτοσχεδιασμό.
- Ερ. Δηλαδή καινούργια γυρίσματα;
- Σ.Ε. Ναι, καινούργια γυρίσματα. Ναι. Το να παίζεις ένα παλιό, δεν είναι σωστό να το χαλάσεις εσύ, γιατί ο άλλος το 'χει φτιάξει, το 'χουν αγαπήσει τόσος κόσμος, δεν μπορείς να το χαλάσεις.
- Ερ. Όταν παίζετε ένα κομμάτι ενός γνωστού καλλιτέχνη, του Μαρκογιάννη, του Κλάδου, προσπαθείτε να μοιάσετε σ' αυτόν που το 'χει κάνει το κομμάτι;
- Α.Ι. Βάζει και τον εαυτό του μέσα.
- Σ.Ε. Βάζω και τον εαυτό μου αλλά δεν κάνει να τον μιμείσαι όμως. Να λες είσαι ο ίδιος που 'παιξε το ίδιο κομμάτι. Να το παίζεις ακριβώς, να μη βγάλεις νότες ούτε να βάλεις, αλλά να μην κάνεις τα ίδια πράγματα που κάνει αυτός.
- Α.Ι. Βάζει τσι νότες, απλώς τις χρωματίζεις.
- Σ.Ε. Τις χρωματίζεις πιο πολύ, το κάνει πιο πλούσιο το κομμάτι. Να μην το χαλάσεις.
- Ερ. Αυτό γίνεται κυρίως με το δοξάρι;
- Σ.Ε. Και με το δοξάρι αλλά πιο πολύ με τα δάχτυλα.
- Ερ. Ένα παράδειγμα μπορείτε να μας τραγουδήσετε; Στο *Πρώτο τον Χανιώτικο*, ας πούμε, που ακούσαμε;
- Σ.Ε. Θα μας τραγουδήσεις, δηλαδή;

- Ερ. Να μας πείτε έτσι ένα παράδειγμα, δηλαδή ή σε ένα συρτό. Πώς λέγατε θα παίξω, ας πούμε, ένα συρτό του Αλεξανδρινού ή το Σγουρό βασιλικάκι μου του Κλάδου και να πάει να περάσει μετά... πώς θα το παίζετε εσείς;
- Σ.Ε. Όχι, να το τραγουδήσω. Να πω, το σκοπό να παίξω.
- Ερ. Ό,τι νομίζετε.
- Σ.Ε. Αυτό δεν το έχω προσπαθήσει ποτέ μου αυτό το πράγμα και θα μου φανεί λίγο δύσκολο.
- Α.Ι. Μπουκόλυρα.
- Ερ. Ποια είναι η διαφορά, για να καταλάβουμε.
- Σ.Ε. Στο μυαλό μου το έχω να το παίξω, αλλά τώρα για να το παίξω, μπορεί να το παίξω και λάθος. Δεν μπορώ να πω να το παίξω όπως το παίζε εδώ πέρα ο Γιάννης.
- Α.Ι. Να σου παίξω εγώ που ξέρω μπουκόλυρα;
- Σ.Ε. Γιατί εγώ έμαθα έτσι.
- Α.Ι. (Παίζει μπουκόλυρα τον Πρώτο).
Αυτοσχεδιασμούς δεν... να κάνω.
(Παίζει μπουκόλυρα τον Πρώτο με περισσότερα στολίδια).
Δε φεύγω, απλώς του βάζω τρέμουλο, του βάζω...
- Σ.Ε. Το κάνει πιο πλούσιο το κομμάτι.
- Α.Ι. Δε φεύγω ούτε από το μέτρο ούτε από τα πατήματα.
- Ερ. Αυτό είναι αυτοσχεδιασμός για εσάς;
- Α.Ι. Ναι. Αυτό είναι αυτοσχεδιασμός για μένα. Και όταν βγάλεις κομμάτι δικό σου που να μη μοιάζει βέβαια με νότες αλλουνού. Αυτό είναι πάλι, άλλο.
- Ερ. Στα συρτά όταν παίζετε το Δώσε μου το δικαίωμα όταν παίζετε τον σκοπό πρέπει να βάλετε και την ίδια μαντινάδα;
- Σ.Ε. Όχι, δεν είναι απαραίτητο.
- Α.Ι. Αυτό που παίζετε;
- Ερ. Ναι.
- Α.Ι. Για μένα, ναι. Για μένα, ναι. Όταν τραγουδάω δηλαδή ένα τραγούδι του Καζαντζίδη θα τους βάλεις άλλα λόγια; Όχι, πολλοί βάζουνε άλλη μαντινάδα, αλλά για μένα δεν είναι σωστό. Να δοκιμάσετε να βάλεις άλλη μαντινάδα, δεν πάει. Δεν κάνει. Για μένα.

- Ερ. Εσείς τι πιστεύετε; Πάει;
- Σ.Ε. Σ' αυτά που λέει είναι σωστά, αλλά όχι σε όλα τα κομμάτια πιστεύω εγώ. Σε ορισμένα κομμάτια.
- Α.Ι. Είπαμε αυτά που έχουν ακουστεί, τα κλασικά κομμάτια. Ο Ζητιάνος.
- Ερ. Στο Σκορδαλό ας πούμε θα αλλάζατε στίχο;
- Σ.Ε. Όχι, δεν θα αλλάζα στίχο. Ούτε του Μουντάκη.
- Α.Ι. Ο Ζητιάνος, σε ορισμένα κλασικά κομμάτια δεν μπορείς να αλλάξεις μαντινάδα, δεν κάνει.
- Σ.Ε. Είναι ορισμένα κομμάτια δηλαδή, άλλα, που μπορείς να βάλεις άλλες μαντινάδες δικές σου.
- Ερ. Όπως;
- Α.Ι. Στον Πρώτο φερ' ειπείν βάζεις ό,τι θέλεις. Ύστερα ο Πρώτος δεν ξέρουμε από πού προέρχεται.
- Σ.Ε. Ας πούμε στον Πρώτο που λέει τώρα ο Γιάννης μπορείς να βάλεις και άλλες μαντινάδες γιατί ο Πρώτος είναι ολωνών, να το πούμε έτσι.
- Ερ. Το Μόνο εκείνος π' αγαπά ας πούμε του Σκορδαλού; Πάει άλλο;
- Α.Ι. Μπαίνει παιδί μου και άλλη μαντινάδα, δεν είναι σωστό να τη βάλεις. Δεν είναι σωστό. Γιατί εσύ παραγγέλνεις από κάτω, λέει παίξε μου το...
- Σ.Ε. Αφού έτσι έχει βγει το κομμάτι, δεν μπορείς να το χαλάσεις. Όπως λέμε το Σήμερα γάμος. Μπαίνει τίποτα άλλο; Δεν μπαίνουν τίποτα άλλα λόγια εκεί πέρα. Θα βρεις να βάλεις αλλά δεν του ταιριάζουν, μάλλον.
- Α.Ι. Μα έτσι θα γίνεται μπάχαλο, εσύ να βάνεις άλλα των άλλων, για μένα δεν είναι...
- Σ.Ε. Συγνώμη που σε διακόπτω, είναι σαν να παίζεις τώρα ένα ριζιτικό του Ευλούρη Γ' αγρίμια και τ' αγριμάκια μου και να του αλλάξεις τους στίχους. Ύστερα είναι κάτι το τελείως διαφορετικό πράγμα, δεν το καταλαβαίνεις, τι κομμάτι παίζεις.
- Ερ. Έτσι όπως ακούτε σήμερα τον εαυτό σας σε ποιον καλλιτέχνη από τους μεγάλους πιστεύετε ότι μοιάζετε; Το ύφος έτσι που παίζετε εσείς;
- Σ.Ε. Δεν θα πω ότι μοιάζω στους καλλιτέχνες, αλλά έχω πιο πολύ αγάπη στον Κώστα τον Μουντάκη που δεν τον γνώρισα ποτέ μου δηλαδή. Γιατί και ο δάσκαλός μου έπαιζε Μουντάκη, ο Μάνος ο Κατσαμάς, αλλά δεν μου 'μαθε

πολλά του Μουντάκη, μου έμαθε ορισμένα κομμάτια. Και ύστερα πήρα κασέτες του Μουντάκη κι έμαθα τραγούδια του Μουντάκη. Και μ' άρεσε δηλαδή ο δαχτυλισμός που κάνει, η δυσκολία που έπαιζε εκεί... δεν λέμε ότι... ο Σκορδαλός είναι ο δάσκαλος της κρητικής μουσικής, αλλά ο καθένας έχει το δικό του...

- A.I. Αυτοί είναι. Δυο κορφές είναι αυτοί.
- Σ.Ε. Ο καθένας και ο κάθε οργανοπαίχτης και ο κάθε λυρατζής έχει το δικό του τέτοιο, δηλαδή εγώ παίζω Σταματογιαννάκη, ο άλλος του αρέσει ο Ευλούρης, δηλαδή ο καθένας έχει το δικό του μοτίβο. Εμένα μ' αρέσει κατ' αρχήν ο Κώστας ο Μουντάκης.
- A.I. Το άκουσμά του, δηλαδή.
- Σ.Ε. Το άκουσμά του. Το παίξιμό του μου φαίνεται πολύ ωραίο, γλυκό. Δύσκολο.
- Ερ. Δικά σας κομμάτια έχετε γράψει;
- Σ.Ε. Όχι, δεν έχω προσπαθήσει, αλλά πιστεύω ότι θέλει πολύ δουλειά για να γράψεις ένα ωραίο κομμάτι, για να τραβήξεις τον κόσμο, πρέπει.
- Ερ. Δίσκους έχετε βγάλει;
- Σ.Ε. Όχι. Όχι.
- Ερ. Όχι ακόμα. Εσείς κύριε Γιάννη;
- A.I. Έχω βγάλει, με τον Μελισσανό.
- Ερ. Κατ' αρχήν με λύρα ή ως λαουτιέρης;
- A.I. Όχι, λύρα δεν πρόλαβα να γράψω και είχα ετοιμάσει και κομμάτια, χαθήκαν, δεν ξέρω τι γίνανε. Με το Μελισσανάκη έχω γράψει. Μελισσανάκης το '88, πρώτη δισκογραφική, μετά ξαναγράψαμε με τον Μελισσανάκη το *Παράπονο*. Μετά έγραψα με τον Κλάδο *Ανοιγω του σεβντά πανί* και με το Σταματογιαννάκη γράψαμε *Συνέχεια*. Είχα γράψει και παλιά με τον Χαλκιαδάκη το Γιώργη και το Μαρκογιάννη, είχεν έρθει ο αδερφός του απ' την Αμερική, ο Στέλιος, αυτός ήταν μπουζουκτσής στην Αμερική.
- Ερ. Ο αδερφός;
- A.I. Του Μαρκογιάννη. Έχει έναν αδερφό, Στέλιο. Και ένα Μπάμπη είχε και ήρθε αυτός και είχε δικά του κομμάτια και είπε τον αδερφό του Γιάννη να

βρει ένα τραγουδιστή και με βρήκε εμένα και γράψαμε μια κασέτα. Τελικά δεν ξαναβγήκε ο δίσκος.

- Ερ. Πόσο σημαντικό είναι ένας λαουτιέρης ή ένας λυράρης να τραγουδά;
- Α.Ι. Πόσο σημαντικό είναι να τραγουδάει;
- Ερ. Μπορεί να ανέβει, να κάνει καριέρα ένας λυράρης άμα δεν τραγουδάει; Ή ένας λαουτιέρης;
- Α.Ι. Πώς; Να! Ο Κλάδος. Τραγουδάει ο Κλάδος; Ο Ροδάμανθος; Και έχουν ακουστεί. Ε! Παίζουν το όργανό τους. Όταν κάτι παίζεις άριστα ό,τι να 'ναι θα ακουστείς, μα λύρα είναι, μα λαούτο είναι. Ο Μαρκογιαννάκης, τραγουδάει; Ακούστηκε με το λαούτο του. Έτσι είναι. Ο Κλάδος, ο Ροδάμανθος, αυτοί δεν τραγουδάνε, τη λύρα παίζουνε.
- Ερ. Συνεργάζεστε χρόνια οι δυο σας;
- Α.Ι. Με τον Μάκη;
- Ερ. Ναι.
- Α.Ι. Πόσα χρόνια είμαστε; Κανά δυο - τρία χρόνια.
- Σ.Ε. Είναι δυο - τρία χρόνια.
- Ερ. Τραγουδάτε εναλλάξ στο γλέντι;
- Α.Ι. Ναι, ναι.
- Ερ. Έτσι όπως σας ακούσαμε.
- Σ.Ε. Και καμιά φορά σε κομμάτι... τραγουδάμε και μαζί. Μαζί δηλαδή; Δηλαδή κάνουμε δύο φωνές. Δύο φωνές.
- Α.Ι. Καλαματιανά.
- Ερ. Καλαματιανά;
- Σ.Ε. Κάνουμε δύο φωνές που γλυκαίνει μια ολιά το κομμάτι.
- Ερ. Όταν τραγουδάτε, κύριε Μανώλη, σταματάτε να παίζετε πάντα λύρα; Την ώρα που τραγουδάτε;
- Σ.Ε. Ναι, ναι. Βέβαια.
- Ερ. Γιατί;
- Σ.Ε. Πιστεύω ότι θα το χάσω, έτσι πιστεύω, αλλά αν κάτσω και το δουλέψω, γιατί ορισμένοι λυράρηδες παίζουν και τραγουδάνε.
- Α.Ι. Όχι.

- Σ.Ε. Είναι ορισμένοι λυράρηδες που τραγουδάνε και παίζουνε. Έχω δει λυράρηδες και παίζουν και τραγουδάνε κατευθείαν.
- Α.Ι. Ε, εντάξει.
- Σ.Ε. Αλλά δεν είναι το σωστό να σταματάς και να τραγουδάς. Μόνο ο λαουτιέρης δεν το κάνει αυτό, δεν μπορεί να σταματήσει το λαούτο γιατί ύστερα...
- Α.Ι. Σταματάει ο ήχος.
- Σ.Ε. Κρατάει τον ήχο. Η λύρα μπορεί να σταματήσει, γιατί τη καλύπτουν τα λαούτα.
- Ερ. Είναι δύσκολο να παίζεις λύρα και να τραγουδάς;
- Σ.Ε. Και να τραγουδάς; Είναι όπως μάθεις. Εγώ έμαθα να τραγουδάω, εντάξει, είναι δύσκολο. Πώς θα μπεις στο κομμάτι, με τι τόνο θα μπεις.
- Α.Ι. Πρέπει να έχεις το νου σου και στη λύρα και στο τραγούδι.
- Σ.Ε. Ναι, είναι να έχεις τους τόνους. Να είναι σωστοί οι τόνοι. Γιατί άμα παίζει η λύρα σε Λα, να μην παίζεις τον τόνο σε Ρε γιατί δεν θα ακούγεται καλά στο ηχείο όποιος σ' ακούει. Θα λένε «τι λέει αυτός εκεί πέρα»;
- Ερ. Στις κοντυλιές είναι ευκολότερο;
- Σ.Ε. Το ίδιο είναι. Το ίδιο περίπου είναι. Το ίδιο. Αναλόγως σε τι τόνους παίζεις τις κοντυλιές.
- Ερ. Εδώ μαλεβιζιώτη παίζετε;
- Σ.Ε. Ναι, ναι.
- Ερ. Σε γλέντια πού πέφτει το μεγαλύτερο μπαχσίσι; Σε σούστα, σε μαλεβιζιώτη ή σε συρτό;
- (Γελάνε)
- Σ.Ε. Το μεγαλύτερο μπαχσίσι μπορώ να πω εγώ πέφτει στον Μυλοπόταμο.
- Α.Ι. Όχι, σε ποιο σκοπό λέει.
- Σ.Ε. Σε ποιο σκοπό; Στα συρτά. Ειδικά άμα είναι γάμος.
- Α.Ι. Και στα ριζίτικα.
- Σ.Ε. Αν είναι γάμος...
- Α.Ι. Ε, εντάξει, παραγγέλνει κάποιος ένα ριζίτικο.
- Σ.Ε. Υπάρχουν περιπτώσεις σε γάμο δηλαδή που χορεύουν τη νύφη μία ώρα μπορείς να βγάλεις, δηλαδή άμα είναι καλός ο γάμος, μπορείς να βγάλεις

- και οχτακόσιες χιλιάδες. Σε ελληνικά λεφτά τώρα, σε ευρώ δεν μπορώ να στο πω.
- Ερ. Σε συρτά;
- Σ.Ε. Σε συρτά. Μια σειρά συρτά να χορέψει δηλαδή η νύφη μισή ώρα, σου λέω μια ώρα.
- Ερ. Με την οικογένειά της;
- Σ.Ε. Να την χορέψουν τα αδέρφια της, τα ξαδέρφια της, οι πρώτοι συγγενείς. Οι φίλοι της...
- Ερ. Εδώ περισσότερο τι ζητάει ο κόσμος;
- Α.Ι. Στο γλέντι;
- Ερ. Συρτά ή κοντυλιές ή...;
- Σ.Ε. Συρτά. Ανάλογα όμως με τι κόσμο δηλαδή θα κάνεις όταν παίζεις σε ένα μαγαζί. Τι κόσμος θα έρθει. Αν έρθουνε μερακλήδες, αν έρθουνε δηλαδή, είναι διάφοροι...
- Ερ. Αν έρθουνε μερακλήδες;
- Σ.Ε. Αν έρθουν μερακλήδες και είναι από Μυλοπόταμο, θέλουν μυλοποταμίτικα. Δεν μπορείς να τους παίξεις κάποιο κομμάτι που είναι από μακριά. Θέλουνε δηλαδή απ' τη μεριά τους, ας πούμε. Είναι διαφορές. Δηλαδή αν παίζεις στο Ρέθυμνο θα παίζεις από όλους, θα παίζεις Σταματογιαννάκη, θα παίζεις Σκορδαλό, θα παίζεις απ' όλους τους λυράρηδες.
- Ερ. Στο Ηράκλειο έχετε παίζει;
- Σ.Ε. Και στο Ηράκλειο έχω παίζει.
- Ερ. Εκεί τι ζητάνε;
- Σ.Ε. Τα πάντα ζητάνε. Τα ίδια. Δεν υπάρχει... μικρή διαφορά υπάρχει. Μικρή, ελάχιστη.
- Α.Ι. Εμείς οι Κρητικοί παίζουμε όμως και τσάμικα παίζουμε και νησιώτικα, αυτοί δεν παίζουν κρητικά όμως, οι άλλοι.
- Ερ. Παλιά θυμάστε έτσι στα Ρούστικα να παίζουμε και καλαματιανά και τσάμικα ή είναι περισσότερο καινούργια συνήθεια;
- Α.Ι. Παλιά - παλιά παίζανε... και ο πρώτος μου χορός ήταν ταγκό.
- Ερ. Ευρωπαϊκά.

- Ερ. Φοξ - τροτ;
- Α.Ι. Φοξ, κάτι τέτοια. Ο πρώτος μου χορός ήταν ταγκό.
(Γελάει)
- Ερ. Με τι; Με βιολί ή με λύρα;
- Σ.Ε. Με λύρα, με λύρα. Βιολί είναι μόνο στα Χανιά.
- Ερ. Λύρα και έπαιζε ταγκό.
- Α.Ι. Λύρα και λαούτο.
- Ερ. Ένα ή δυο;
- Α.Ι. Ένα ήτανε πρώτα.
- Ερ. Τα δυο πότε μπήκανε τα λαούτα;
- Α.Ι. Τα δυο μπήκανε γύρω στο '80 και πιο πίσω πρέπει να 'τανε, δυο λαούτα.
- Ερ. Γιατί;
- Α.Ι. Για να πλουτίζει πιο πολύ η μουσική, να ακουστεί πιο καλά. Το ίδιο είναι δυο όργανα, το ίδιο πέντε, το ίδιο δέκα;
- Ερ. Έχει σχέση με τα μαγαζιά που ανοίξανε στο Ηράκλειο;
- Α.Ι. Ε, ήταν κι αυτό, μπράβο, γιατί άμα ήταν δύο όργανα, δεν σου δίνανε ποσοστά, με τα τρία σου δίνανε. Μπράβο, ναι.
- Ερ. Τώρα εσείς γιατί προτιμάτε κύριε Μανώλη να έχετε και κιθάρα και δυο λαούτα;
- Α.Ι. Πες το στη μόδα.
(Γελάει)
- Σ.Ε. Η κιθάρα ήταν από παλιά η κιθάρα, έτσι κι αλλιώς.
- Ερ. Στην περιοχή σας; Στο Ρέθυμνο;
- Α.Ι. Δεν είναι πολύ παλιά.
- Σ.Ε. Δεν είναι όμως και καινούργια κιθάρα...
- Α.Ι. Είπαμε τότε το '80 άρχισε και εμπλουτίζεται η...
- Σ.Ε. Δηλαδή ο Ευλούρης έβαζε κιθάρα που βάζω εγώ. Τις κασέτες τις περισσότερες είχε κιθάρα, αλλά και στα γλέντια εγώ θυμάμαι δηλαδή απ' ό,τι έχω ακουστά, από παλιά βάζανε κιθάρα, τουμπελέκι δεν βάζανε.
- Ερ. Τώρα βάζουν και τουμπελέκι;
- Σ.Ε. Τώρα ορισμένοι βάζουν και τουμπελέκι, βάζουν και αρμόνια, απ' όλα βάζουν τώρα. Βάζουν πολλά όργανα μέσα.

- A.I. Τώρα βάζουν πολλά όργανα, όμως.
- Σ.Ε. Βάζουνε ντραμς, βάζουνε οτιδήποτε.
- Ερ. Ο λόγος που χρησιμοποιείτε εσείς την κιθάρα ποιος είναι;
- Σ.Ε. Γεμίζει η ακουστικότητα, γεμίζει πιο πολύ, πλουτίζει, γλυκαίνει τον ήχο. Δε λέμε ότι το λαούτο... γιατί το λαούτο θα παίζει μια βούρτσα, θα ακούσεις μια βούρτσα, ενώ θα ακούσεις και την κιθάρα που θα γλυκάνει όλο το σύνολο. Δηλαδή και κάτι λάθος να γίνει στο λαούτο και στη λύρα, το καλύπτει η κιθάρα. Το γλυκαίνει τη λύρα.
- A.I. Το εμπλουτίζει. Εμπλουτίζεται η μουσική. Και το τουμπελέκι ξέρω 'γώ δίνει ρυθμό.
- Σ.Ε. Δίνει ρυθμούς πιο γρήγορους, πιο αργούς να παίζεις τα πάντα.
- A.I. Όλα βοηθάνε, όλα. Δεν είναι κακό.
- Ερ. Εδώ στο νομό Ρεθύμνης βιολί υπήρχε ποτέ; Ξέρετε κανέναν που να 'παιζε;
- Σ.Ε. Βιολί δεν θυμάμαι εγώ, δεν έφταξα, δεν ξέρω.
- Ερ. Ασκομαντούρα;
- Σ.Ε. Ποιο αυτό; Προβιά που λέμε.
- A.I. Α, προβιά! Ασκομαντούρα. Κίσσαμο...
- Σ.Ε. Κίσσαμο, Χανιά, όχι εδώ.
- A.I. Από εκεί τα κάνουνε.
- Ερ. Μαντολίνο, που έχουμε ακούσει στα Ανώγεια ότι παίζανε;
- A.I. Μαντολίνο υπήρχε από παλιά – παλιά.
- Σ.Ε. Ναι, μαντολίνο υπάρχει, αλλά λίγοι παίζουνε εδώ στο Ρέθυμνο. Δηλαδή Χανιά, Ηράκλειο έχει περισσότερους.
- A.I. Το Ηράκλειο έχει πιο πολλούς.
- Σ.Ε. Ναι.
- Ερ. Η λύρα έπαιζε ποτέ μαζί με προβιά; Έχετε ακούσει από παλιούς;
- A.I. Δεν ξέρω, δεν το ξέρω.
- Ερ. Ένα γλέντι πώς ανοίγει; Με ποιο σκοπό; Υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος σκοπός που ανοίγει ένα γλέντι; Που όλοι περιμένουν ότι θα ακούσουν;
- A.I. Εκτός όταν είναι γάμος που συνήθως σηκώνεται η νύφη και παίζουν τον Πρώτο. Στα άλλα γλέντια τώρα είναι στου λυρατζή, ό,τι του 'ρθει, ό,τι του αρέσει πιο πολύ.

- Σ.Ε. Δεν είναι μόνο ό,τι του αρέσει, είναι αναλόγως τι ζητάει εκείνη τη στιγμή ο κόσμος, να δεις τι ζητάει ο κόσμος. Δηλαδή να του παίζεις. Εκείνη τη στιγμή που θ' αρχίζεις δηλαδή, να μην πούμε για γάμο, να πούμε για ένα γλέντι, ένα άλλο γλέντι.
- Α.Ι. Ανοικτό...
- Σ.Ε. ... Ανοικτό γλέντι, πρέπει να δεις τι θέλει ο κόσμος να του παίζεις ένα κομμάτι που θα τον τραβήξει, γιατί αν του παίζεις ένα κομμάτι που δεν θα δώσει σημασία, δηλαδή όσα και να παίζεις ύστερα, δεν σου δίνει σημασία.
- Ερ. Σήμερα στο πανηγύρι πώς θα ξεκινήσετε;
- Ερ. Κύριε Γιάννη;
- Α.Ι. Με τον Κλάδο;
- Ερ. Κατ' αρχήν όταν τρώνε παίζετε κάτι; Παίζετε κοντυλιές; Παίζετε κάποια πράγματα;
- Α.Ι. Στο γλέντι ή στους γάμους θες;
- Α.Ι. Γενικά.
- Ερ. Σήμερα, στο πανηγύρι.
- Α.Ι. Πανηγύρι εμείς θα βγούμε εννιάμιση, δέκα η ώρα, μπορεί να είναι πεντακόσια άτομα, μπορεί να 'ναι και χίλια, μπορεί να 'ναι και διακόσια. Ο κόσμος θα τρώει. Άλλος έρχεται, άλλος έχει φάει, άλλος πίνει, εμείς θα βγούμε να αρχίζουμε πρόγραμμα ό,τι του 'ρθει εκείνη τη στιγμή του Κλάδου. Όταν κοιμάται ο δυστυχής, κάτι άλλο του Σκορδαλού, ξέρω 'γώ;
- Ερ. Με κοντυλιές; Με πεντοζάλη συνηθίζουν ποτέ;
- Α.Ι. Μπα, όχι. Οι παλιοί δεν ξέρω, όχι, όχι.
- Ερ. Με σούστα;
- Α.Ι. Όχι, όχι. Πάντα μάλλον με συρτό ξεκινάμε συνήθως. Δηλαδή...
- Ερ. Με καλαματιανό;
- Α.Ι. Εκτός να 'ρθει μία παρέα να σου πει, μα δε γίνεται καλαματιανό. Θα σου πει «περίμενε να παίζουμε πρώτα κάτι για το κοινό και μετά». Συνήθως συρτό, είναι η βασική μουσική της Κρήτης ο συρτός.
- Ερ. Με ριζίτικο;
- Α.Ι. Με ριζίτικο ξεκινάμε μόνο όταν θα 'ναι η νύφη. Συνήθως της νύφης ξεκινάμε με ριζίτικο, στον γάμο.

- Ερ. Όταν τρώνε;
- Α.Ι. Όταν τρώνε. Πριν σηκωθεί η νύφη να χορέψει λένε ή τραγουδάει του γάμου ή ριζίτικο. Και ριζίτικο.
- Ερ. Ποιο συνήθως λένε;
- Α.Ι. Ριζίτικο; Σήμερα γάμος. Αυτά. Χριστέ και Παναγία μου ίντα 'ναι αυτός ο γάμος. Τέτοια του γάμου.
- Ερ. Σήμερα στο χωριό σας τη νύφη την πάνε στην εκκλησία με τα όργανα;
- Α.Ι. Ναι, σε πολλά μέρη την πηγαίνουνε. Σε άλλα μέρη πάει μόνη της στην εκκλησία. Ειδικά στις πολιτείες πάει μόνη της στην εκκλησία.
- Ερ. Και τι παίζετε όταν τη πηγαίνετε; Τι συνοδεύει;
- Α.Ι. Κοντυλιές. Ε, ναι, κοντυλιές με μαντινάδες παστικές, του γάμου.
- Ερ. Παινετικές της νύφης;
- Α.Ι. Ερωτικές μαντινάδες, παιχνιδιάρικες.
- Ερ. Ανοικτές κοντυλιές;
- Α.Ι. Τι ανοικτές κοντυλιές;
- Ερ. Υπάρχουν ονομασίες εδώ στο Ρέθυμνο, ονομασίες για κοντυλιές ανοικτές; Επειδή είναι σε ανοικτή χορδή; Ή δεν τις λέτε έτσι καθόλου;
- Σ.Ε. Πεντοζάλη εννοεί;
- Α.Ι. Μπα, είναι στειακές κοντυλιές. Είναι οι ρεθυμνιώτικες, ηρακλειώτικες.
- Ερ. Δε λένε κοντυλιές από Λα, από Ρε, από...;
- Α.Ι. Ανοικτή που λες από Μι...
- Σ.Ε. Εμείς το λέμε αλλιώς. Δηλαδή θα παίξουμε κάποια πεντοζάλια, να πούμε «άνοιξε από Ρε ματζόρε» αρχινάει το κομμάτι ή «από Μι μινόρε» ή «από Φα μινόρε». Δηλαδή διάφορες νότες.
- Ερ. Αυτές οι ονομασίες υπήρχαν κύριε Γιάννη, παλιότερα; Τα χρόνια που ξεκινήσατε λύρα υπήρχαν τέτοιες ονομασίες;
- Α.Ι. Πώς δεν υπήρχαν!
- Ερ. Ματζόρε, μινόρε υπήρχε;
- Α.Ι. Όλες. Εγώ θυμάμαι οι δίσκοι του Μουντάκη και του τέτοιου και γράφανε συρτός Μαλεβίτσι, κοντυλιές ξέρω 'γώ ασιατικές.
- Ερ. Ναι, αλλά κοντυλιές του Λα ή κοντυλιές από Λα...;
- Α.Ι. Δεν εγράφανε τόνους, έγραφε τοποθεσίες.

- Σ.Ε. Και ακόμα το κάνουν αυτό.
- Ερ. Ο μουσικός γεννιέται ή γίνεται κύριε Γιάννη;
- Α.Ι. Ο μουσικός γεννιέται. Αυτά είναι απ' τη φύση είναι αυτά. Διορθώνεται. Γεννιέται, για μένα ο μουσικός γεννιέται. Και ο κάθε άνθρωπος τότε στέλνει η φύση, ο καλός ποδοσφαιριστής, ο καλός πρωθυπουργός.
- Ερ. Γιατί πιστεύετε, και για τους δυο σας το ρωτάω, ότι το Ρέθυμνο έβγαλε τόσο καλούς πολλούς, καλούς λυράρηδες;
- Α.Ι. Έβγαλε. Ναι.
- Ερ. Γιατί, πιστεύετε; Υπάρχει κάποια εξήγηση;
- Α.Ι. Όχι. Μπορεί να τους βγάζει ο αέρας, το νερό. Το κλίμα.
- Ερ. Κύριε Μανώλη, εσείς τι πιστεύετε; Ο μουσικός γεννιέται; Γίνεται;
- Σ.Ε. Τι να πω τώρα; Είναι και ο τόπος. Ξέρω 'γω; Πολλά πράγματα είναι, δεν μπορώ, είναι ανεξήγητα αυτά τα πράγματα. Ειδικά ο νομός Ρεθύμνης έχει πολλούς καλούς καλλιτέχνες. Αν πούμε για το Ηράκλειο, τα Χανιά, Σητεία. έχει πολύ καλύτερους καλλιτέχνες εδώ πέρα.
- Α.Ι. Η παροιμία λέει το Ρέθυμνο γέννησαν καλούς καλλιτέχνες. Πολλούς καλλιτέχνες.
- Σ.Ε. Στα Ανώγεια ειδικά είναι όλο καλλιτέχνες.
- Ερ. Αλλά γιατί όμως;
- Α.Ι. Γιατί γεννιέται και δε γίνεται;
- Ερ. Όχι, γιατί γεννιέται και δε γίνεται, γιατί πιστεύετε έβγαλε τόσους καλλιτέχνες το Ρέθυμνο.
- Α.Ι. Δεν το ξέρω αυτό. Είπα, ίσως είναι ο αέρας, το νερό, ξέρω 'γώ;
- Ερ. Το ότι έχουν μείνει κάποιοι σκοποί επώνυμοι και λένε αυτού του Σκορδαλού, του Μουντάκη, του Κλάδου, του ενός...
- Α.Ι. Γιατί μείνανε έτσι;
- Ερ. Γιατί μείνανε έτσι, ενώ στην ανατολική Κρήτη βλέπουμε περισσότερο «κοντυλιές χαμεζανές», «κοντυλιές σητειακές», «κοντυλιές πλατυβολιώτικες»; Βέβαια, υπάρχουν κι εκεί, λένε «του Φοραδάρη», «του Καλογερίδη».
- Α.Ι. Κοντυλιές. Εντάξει, ίσως εκεί να έχει επικρατήσει η κοντυλιά.

- Ερ. Εσείς γιατί πιστεύετε ότι έχει επικρατήσει εδώ πέρα περισσότερο ο συρτός με επώνυμη δημιουργία;
- Α.Ι. Θα σου πω. Στη Σητεία, απ' ό,τι λένε, οι κοντυλιές. Στο Ηράκλειο γι' αυτό βγήκε και ο καστρινός, ο μαλεβιζώτης.
- Ερ. Εδώ πώς τον λένε;
- Α.Ι. Στα Χανιά βγήκε ο Πρώτος λένε και στο Ρέθυμνο η σούστα.
- Ερ. Απ' τον Καρεκλά;
- Α.Ι. Ναι. Απ' τον Καρεκλά είναι η σούστα, ναι. Συνήθως στο Ρέθυμνο θα ακούσεις... στο Ρέθυμνο παίζονται όλα. Στα Χανιά μαλεβιζιώτη δεν παίζουν πάλι, στα Χανιά. Το έχω παρατηρήσει, σε γλέντια μαλεβιζιώτη λίγες φορές θα παίζουν, λίγες φορές θα παίζουν. Εδώ στο Μυλοπόταμο έχει πολύ μαλεβιζιώτη.
- Ερ. Η σούστα βγήκε από το Ρέθυμνο αλλά δεν παίζεται με την ίδια ένταση που παίζεται ο συρτός, με την ίδια συχνότητα.
- Α.Ι. Όχι. Ο συρτός παίζεται πολύ, γιατί είναι... πώς είναι στα λαϊκά που είναι το ζεϊμπέκικο; Στα λαϊκά δεν είναι η ζεϊμπεκιά;
- Ερ. Ναι.
- Α.Ι. Το ίδιο είναι και ο συρτός. Μα είναι ο πρώτος χορός της Κρήτης, είναι ο αντρικός χορός, είναι ο χορός που μπορεί να παίξει ο λυράρης άνετα, μπορεί να χορέψει ο χορευτής καλύτερα. Τότε δίνει πιο καλά, ενθουσιάζεται πιο πολύ, έχει πιο γλυκό άκουσμα, κάπως έτσι.
- Ερ. Μια γυναίκα μπορεί να παραγγείλει κάτι να χορέψει;
- Α.Ι. Πώς δεν μπορεί! Τώρα οι γυναίκες παραγγέλνουνε. Τώρα τα πρωτεία μας τα φάγανε οι γυναίκες.
- Ερ. Να χορέψει πρώτη;
- Α.Ι. Ναι, αμέ. Άμα χορεύει ωραία γιατί όχι;
- Ερ. Κύριε Μανώλη είστε νέος άνθρωπος που ασχολείται με τη μουσική παράδοση του τόπου του. Ασχολούνται σήμερα οι νέοι με τη λύρα; Πώς βλέπετε;
- Σ.Ε. Πολλοί λίγοι, πολλοί λίγοι. Άλλοι το παίρνουνε για παιχνίδι, άλλοι το παίρνουνε σαν χόμπι, ξέρω 'γώ, εγώ το πήρα μέσα μου, δηλαδή ήθελα να μάθω λύρα. Δηλαδή ήθελα να γίνω κάποια στιγμή κάποιος, να με ξέρει

και μένα ο κόσμος. Αυτό μ' άρεσε δηλαδή από παλιά και μπορεί να με βοήθησε να 'μαι σε αυτό το πράγμα μέσα.

A.I. Να πω κάτι πάνω σ' αυτό;

Ερ. Ναι, ναι. Βεβαίως.

A.I. Νομίζω ότι οι καινούργιοι καλλιτέχνες πάνε να το κάνουν επάγγελμα, αλλά το όργανο πρέπει πρώτα να το αισθάνεσαι και μετά...

Ερ. Δηλαδή λέτε ότι τα νέα παιδιά βλέπουν ότι βγάζουν λεφτά με αυτό...;

A.I. Ναι, πάνε για επαγγελματισμό κατευθείαν. Σου λέει «να στείλω το παιδί να μάθει λύρα, να βγάλει μεροκάματο». Αυτό είναι λάθος για μένα. Εγώ έχω στα παιδιά και λύρα και λαούτο έχω και μαντολίνο τους έχω και κιθάρα έχω. Ποτέ δεν τα 'βαλα κάτω να τους πω «κάτσε να παίζεις λύρα». Του λέω «δες να σου δείξω;» Ο ένας, ο Στέλιος έχει μάθει και παίζει, αλλά δεν θέλει να κάτσει. Ε, ασχολείται με κάτι άλλο. Όταν ακούσουν κρητικά, αλλάζουν στην τηλεόραση το κανάλι. Δεν τους αρέσει, οπότε εγώ δεν μπορώ να επιβληθώ στα παιδιά να μάθουνε. Αφού δεν το θέλουνε, αφού από δικό τους δεν το θέλουνε, δεν τους λέω καθόλου. Και μου λένε να τους στείλω σε σχολή. Ποια σχολή λέω; Σχολή είμαι εγώ, ό,τι φες να σου μάθω. Έτσι. Άμα δεν το μάθει το παιδί, άμα δεν το θέλει...

Ερ. Μαθητές είχατε ποτέ;

A.I. Αν είχαμε; Εγώ ούτε ήμουνα ούτε είχα μαθητές.

Ερ. Εσείς κύριε Μανώλη;

Σ.Ε. Όχι, όχι, όχι. Ήμουν μαθητής εγώ.

A.I. Καλά λένε να βγουν από μαθητές, να βγουν να μάθουν, αλλά νομίζω όταν πάει μαθητής και μαθαίνει θα μάθει του δασκάλου ό,τι του δείξει.

Ερ. Μετά δεν θα βάλει το προσωπικό του στοιχείο;

A.I. Όταν πάρει χρώμα, όταν του δώσει ο άλλος το χρώμα δύσκολα το αλλάζει. Δεν ξέρω κιόλας. Νομίζω. Γι' αυτό και οι καινούργιοι δεν έχουν πολύ προσωπικότητα στη λύρα, ταυτότητα πως το λένε. Όταν παίζει κάποιος να πούνε «αυτός είναι ο Σπυριδάκης ο Μανώλης». Λέμε ένα παράδειγμα. Δηλαδή με το που θα σύρει το δοξάρι ο Κλάδος, ξέρεις ότι είναι ο Κλάδος ίσως φταίει ετούτο να, επειδή είναι μαθητές του Κλάδου ή του Μουντάκη ή του Σηφογιώργη.

- Ερ. Στο εξωτερικό έχετε παίξει;
- Α.Ι. Έχω πάει. Αφού σου λέω στην Αμερική έχω πάει, την τελευταία φορά που έπαιξα λύρα πήγα εκεί. Το '81. Από εκεί έχω πάει μετά - μετά έχω πάει με τον Χατζιδάκη Γερμανία δυο φορές.
- Ερ. Με συλλόγους, σε συναυλίες ή σε γλέντια;
- Α.Ι. Στην Αμερική είχα πάει με σύλλογο, στη Γερμανία είχα πάει με τον Γιώργη για γλέντι, έτσι ανοιχτά.
- Ερ. Κάτι που θυμήθηκα γιατί μου είπατε κύριε Μανώλη ότι φτιάχνετε λύρες.
- Σ.Ε. Ναι, ναι.
- Ερ. Πώς μάθατε να φτιάχνετε λύρες;
- Σ.Ε. Λύρες έμαθα μόνος μου να φτιάζω. Πήγα στο Σταγάκη αλλά δεν μου έδειξε και λέω «πώς μπορώ...;» Είχα πάει μάλλον, είχα κόψει το σκελετό σε μια κορδέλα και του λέω «πώς μπορώ να τη σκάψω»; «Δεν ξέρω» μου λέει, μου απάντησε αυτό. «Δεν ξέρω. Άφησέ με». Κι ενώ από εκεί είχα πάρει τη λύρα, έχω πάρει δυο λύρες από εκεί, δεν μου έδειξε ποτέ κι έκατσα μόνος μου, το 'βαλα γινάτι και προσπάθησα. Έφτιαξα μια την χάλασα, την πέταξα. Φτιάζω μια άλλη, καλούτσικη, η δεύτερη ήταν πιο καλή. Και ο ήχος ήταν πολύ ωραίος για μαθητικές λύρες. Σιγά - σιγά έφτιαξα κάμποσες και είδα πώς φτιάχνονται. Πήγα και σ' άλλα μαγαζιά, δεν τους ρωτούσα γιατί δεν θα μου λέγανε, κοιτούσα κι έκανα πως δεν ήξερα λύρα και έβλεπα εγώ τα κόλπα τους, πώς σκάβουνε, πώς την πιάνουνε να μη σπάσει, πολλά πράγματα γιατί αν τους πεις «δείξε μου πώς φτιάχνεις λύρα» θα σου πει «δεν ξέρω, δεν σου δείχνω». Σου λέει «αν θες παίξε λύρα, αλλά λύρα δεν σου μαθαίνω».
- Ερ. Πουλάτε λύρες;
- Σ.Ε. Όχι, δεν πουλάω λύρες. Τις έχω έτσι για το σπίτι.
- Ερ. Ποιο είναι τελικά το μυστικό για να βγει καλή η λύρα; Υπάρχει;
- Σ.Ε. Ούτε εγώ δεν το 'χω βρει για να στο πω. Εγώ δεν το 'χω βρει. Πιστεύω ότι το καπάκι φταίει, φταίει πώς θα σκάψεις τη λύρα, πόσο βάθος θα πάει, πόσα χιλιοστά, είναι πολλά πράγματα, πιστεύω 'γω.
- Ερ. Τι ξύλα χρησιμοποιείτε για το σκάφος;
- Σ.Ε. Μουρνιά, καρυδιά.

- Ερ. Και το καπάκι;
- Σ.Ε. Καπάκι κατράμι. Αν δε θρω κατράμι βάζω όριγκον.
- Ερ. Μάλιστα.
- Σ.Ε. Αυτά τα ξύλα, ναι. Επειδής το κατράμι είναι λίγο δύσκολο να το θρούμε εδώ.
- Ερ. Ναι. Βροντόλυρα υπήρχε εδώ παλιά; Μεγάλη λύρα;
- Α.Ι. Ε, ναι. Βροντόλυρα.
- Σ.Ε. Βροντόλυρα μπορώ να την πω και αλλιώς. Δηλαδή βροντόλυρα είναι μια μεγάλη λύρα που παίζει μπάσα, πολύ μπάσα λύρα και παίζει βροντάρα. Έτσι την λέω εγώ. Είχα μια λύρα κι ήτανε έτσι, βροντόλυρα, έπαιζες δηλαδή ένα κομμάτι και ήτανε πολύ δυνατή η λύρα άσχετα αν ήταν φτηνή.
- Ερ. Ήτανε μεγάλη σε μέγεθος;
- Σ.Ε. Όχι, κανονική λύρα, απλώς τη λέγαμε βροντόλυρα, δηλαδή παίζει ωραία.
- Α.Ι. Παλιά ήταν, θυμάμαι εγώ ήταν πιο μεγάλη, πιο μακριές.
- Ερ. Το μικρό το λυράκι κύριε Γιάννη το έχετε προλάβει; Το προλάβετε εσείς;
- Α.Ι. Το 'χω δει, έχω δει μικρό λυράκι, αλλά τώρα έχουν φτιάξει και λύρες και βάζουνε τόσες κόρδες; Δεκαέξι. Είναι η μία πάνω στην άλλη.
- Σ.Ε. Λέγεται κάπως αλλιώς. Έχει κάποια άλλη ονομασία αυτή η λύρα.
- Α.Ι. Οι τρεις θέβαια παίζονται από πάνω αλλά οι άλλες είναι ως ακούσματα, ως ανταπόκριση.
- Ερ. Συμπαθητικές;
- Σ.Ε. Συμπαθητική, μπράβο.
- Α.Ι. Παλιά είχανε και κουδουνάκια.
- Ερ. Γερακοκούδουνα.
- Α.Ι. (Γελάει)
Γιατί είχε ένα λαούτο για να ακούγεται πιο πλούσια η μουσική.
- Ερ. Τώρα παίζουν με γερακοκούδουνα;
- Α.Ι. Α, δεν παίζουνε!
- Σ.Ε. Υπάρχουνε όμως δοξάρια, αλλά δεν τα πολυπαίζουνε.
- Ερ. Βιολόλυρες;
- Α.Ι. Ε, με τέσσερις κόρδες. Είναι, παίζουνε... ποιος παίζει; Παίζουν κανά δυο. Και ο Νίκος ο... αυτός, απ' το Ζαρό πώς το λένε... ο...

- Σ.Ε. Κι εδώ στο Ρέθυμνο παίζουνε βιολόλυρα ορισμένοι. Δηλαδή παίζουν λύρα, παίζουν και βιολί. Κι εγώ μπορώ να παίξω μια βιολόλυρα, δεν είναι τίποτα το σπουδαίο. Απλώς έχει τιμή. Τίποτα άλλο. Δηλαδή μπορεί να παίξεις... Αυτή χρησιμεύει στα νησιώτικα, στα καλαματιανά παίξεις, βγαίνεις πιο ψηλά.
- Ερ. Κάποιον που παίζει τώρα βιολόλυρα θα μπορούσατε να μας πείτε; Θυμάστε κάποιον;
- Α.Ι. Ο Μανώλης από το Ζαρό, πώς τον λένε μωρέ;
- Σ.Ε. Ο Μανώλης;
- Ερ. Απ' το Ζαρό Ηρακλείου;
- Σ.Ε. Ναι.
- Ερ. Κανένας Ρεθυμνιώτης;
- Σ.Ε. Έχω ακουστά κάποιον Παυλάκη, παίζει βιολόλυρα αυτός. Από εδώ απ' το Ρέθυμνο. Παυλάκης Μιχάλης, νομίζω. Παίζει λίγο βιολόλυρα, παίζει. Μιχάλης Παυλάκης.
- Α.Ι. Που είχε βγάλει του Μανώλη Κακλή...;
- Σ.Ε. Τον Καρπουζάκη.
- Ερ. Καρπουζάκης. Το μικρό του;
- Σ.Ε. Μανώλης.
- Α.Ι. Μανώλης. Αυτός παίζει βιολόλυρα.
- Ερ. Μάλιστα. Σας κουράσαμε. Σας ευχαριστούμε πάρα πολύ.
- Σ.Ε. Εμείς σας ευχαριστούμε.
- Α.Ι. Κι εμείς.
- Ερ. Να 'σαστε καλά.
- Σ.Ε. Κι εσείς.